

ERDÉLYI ISTVÁN (Budapest)

Megjegyzések az úgynevezett Nagy Károly-szablyáról.

Ezt a csodálatos szépségű, igazán ritka és pompás tárgyat, amelyet egykor a franciák elől menekítettek Németországból Bécsbe, nemcsak a tudományos világ, nemcsak a művészettörténészek, fegyvertörténészek és régészek, hanem a kultúra emlékei iránt mélyebb érdeklődést tanúsító minden művelt ember jól ismeri. A szablya néhány évvel ezelőtt a Kunsthistorisches Museum tárlójából ismét visszakerült a Kincstárba, a Weltliche und Geistliche Schatzkammerbe, melynek kiállításán újra látható.¹

Magam két alkalommal is abban a szerencsében részesültem, hogy behatóan tanulmányozhattam. Érdeklődésemet ugyan már sokkal régebben felkeltette volt, hála a Fettich Nándorral folytatott személyes beszélgetéseimnek még az ötvenes évek elején, de akkor fordultam feléje újra, amikor elkezdtem összegyűjteni az avar kori, majd a 9–10. századi kelet-európai, azaz ukrainai, oroszországi és kaukázusi szablyák adatait. Természetesen figyelemmel kísértem azt a tudományos vitát is, amely a bécsi szablya körül folyt az elmúlt évtizedekben. Ennek a széles körűnek mondható vitának rövid, értékelő áttekintése megtalálható Anatolij Kirpicznyikov vezető szentpétervári fegyvertörténész orosz nyelvű tanulmányában², amely – amint azt Kovács László kollégámtól megtudtam – időközben Portugáliában németül is megjelent.³ Ez lényegében felment ugyan a tételes értékelés alól, de néhány megjegyzést mégis kell azért tennem. Kirpicznyikov nem tudta eredetiben tanulmányozni a szablyát, és valószínűleg nem fért hozzá mindazokhoz a recenziókhoz, amelyek Tóth Zoltán közismert könyvéről⁴ íródtak, mert közülük csupán W. Arendtét és Fettich Nándorét említi.⁵ Nyelvi akadályok miatt természetesen nem ismerhette például Nagy Géza vonatkozó jeles dolgozatait sem. Kirpicznyikov, miután Fettich Nándornak egyik, 1945-ben Helsinkiben megjelent⁶, de nyilván még 1944-ben megírt tanulmányával kapcsolatosan túlzott hazafiságot hány a szemére, végül arra a következtetésre jut, hogy a kétféle stílusban készült fegyver megalkotásában különféle népek, így a magyarok is részt vehettek. Véleményében a legfigyelemreméltóbb az, hogy aláhúzza a két művészeti stílus jelenlétét magán a szablyán, il-

1. 1424-ig Nürnbergben, majd 1798-ig aacheni katedrális kincstárában volt, ám annak eredeti leltárkönyve elégett. Vö. H. Trnek adataival: W. u. G. Schatzkammer. Bildführer. Wien 1987. 157., akinek szíves kollektív segítségét itt is hálásan köszönöm. Vö. H. Fillitz: Die Insignien und Kleinodien des Heiligen Römischen Reiches. Wien, 1964.
2. Кирпичников А. Н.: Так называемая сабля Карла Великого. СА 1965. 2. 268–276.
3. А. Кирпичников: Der sogenannte Säbel Karls des Grossen. Gladius. X. 1972. 69–80.
4. Tóth Z. Attila's Schwert. Budapest, 1930.
5. W. Arendt: Zwei Worte über „Attila's Schwert“. ZfWuKK Nf. IV–I. 1932. 41–42., Fettich N.: Adatok a honfoglaláskor archeológiájához. AÉ XLV. 1931. 48–112.
6. Fettich N.: Hunnen, Altungarn und Urbevölkerung. SMYA XLV. 1945. 187–188.

letve annak a tokján. Itt említjük meg azt is, mint sarkalatos kérdést, hogy a szablya elkészítését végül is Kirpicznyikov 950 és 1025 közé helyezte, bár előbb a 980. évet jelölte meg határpontnak.

A továbbiakban nézzük meg Tóth Zoltán említett könyvében kifejtett bizonyos nézeteit, melyeket beható tanulmányok után akadémiai székfoglalóként ismertetett először még 1928-ban. Könyvének elején a legkülönbélebb és néha bizarrnak tűnő elképzelések és megoldások sorát ismerteti, melyek közül kiemeljük azt a magát igen sokáig tartó elképzelést a szablya eredetét illetően, mely szerint azt Harun ar-Rasid kalifa ajándékozta volna, küldte volna Nagy Károly császárnak. Ezt a véleményt különben már G. Murr leírta nyomtatásban 1801-ben, aki az eredeti tárgyat egyébként személyesen nem látta. Ezenkívül Tóth Zoltán arra is utalt viszont, hogy *Noppius* 1632-ben megjelent munkájában azt tételezte fel, hogy a szabla magyar eredetű lehet!

Tóth Zoltán jóllehet mindjárt a könyv elején, a 4. oldalon megemlíti, de mintegy elsiklik afölött, hogy volt olyan elképzelés is, hogy a szablya sírból származik. Erre a lényeges momentumra még vissza fogunk térni. Tóth Zoltán a szablya nyugatra kerülésének a kérdését illetően Nagy Gézának, a századvég és a századforduló neves fegyvertörténésének és régészének, Akadémiánk egykori levelező tagjának a véleményéből indult ki, aki már 1896-ban megírta azt, hogy a bécsi szablya vagy az augsburgi magyar vereség nyomán került német kézre, vagy pedig Salamon királyunk ajándékozta volt el német támogatóinak⁷. Ezt a véleményt Nagy Géza 1900-ban már úgy formálta meg, hogy kifejezetten Salamon király anyját nevezte meg ajándékozónak⁸. Ezt a véleményt tette magáévá Tóth Zoltán, és igyekezett az írásos források adataival igen alaposan meg is támogatni azt. A megajándékozott az a Nordheimi (~ Northeimi) II. Ottó bajor herceg volt, aki segítette Salamont a magyar trónért folytatott harcban. Az ajándékozó anyja, I. András király özvegye, Anasztázia, kijeji hercegnő, Biborbanszületett Konstantin császár dédunokája⁹, Bölcs Jaroszláv leánya volt. Az időpont pedig 1063.¹⁰ Tóth Zoltán ezután részletesen követi a szablya útját addig, amíg az nem került IV. Henrik német-római császárhoz.

Egyébként utóbb ezt a verziót nem mindenki fogadta el, így *Kalmár János* fegyvertörténész 1971-ben megjelent könyvében még ahhoz a véleményhez ragaszkodott, hogy a bécsi szablya a Lech mezei vereség idején került a mémetekhez, és eredetileg Lehel vezéré volt.¹¹

Az ajándékozást s a megajándékozott és az ajándék sorsát hírül adó krónikás, *Hersfeldi Lambert* megjegyezte, hogy akkor ezt a szablyát „Attila kardjának” vélték, vagyis így tartották számon 1071-ben¹² a császári udvarban.

7. Nagy G.: *Hadtörténelmi emlékek az ezredéves kiállításon*. AÉ XVI. 1986. 350.

8. Nagy G.: in: Forster Gy. (szerk.) III. Béla király emlékezete. Budapest, 1900. 235., a jegyzetben.

9. Györffy Gy.: *Krónikáink és a magyar őstörténet*. Budapest, 1948. 150.

10. Eckhardt S.: *Attila a mondában*. In: Németh Gy. (szerk.): *Attila és hunjai*. Budapest, 1940. 187. tévedése, hogy a királyné német születésű volt.

11. Kalmár J.: *Régi magyar fegyverek*. Budapest, 1971. 58.; Kirpicznyikovtól függetlenül Bogyai Tamás művészettörténész Tóth Zoltán véleményét csupán hipotézisként fogadta el: Bogyai T.: *Die Reiternomaden im Donauraum des Frühmittelalters*. In: *Völker und Kulturen Südosteuropas*. München, 1959. 103. (1954. évi előadása).

12. *Lamperti monachi Hersfeldiensis Opera*. SRG Ed. O. Holder-Egger. Hannover-Leipzig 1894. 129–131.

Sajnos a régi, korabeli kincstári leltárak nem maradtak ránk, a 15. század előtti konkrét meglétét sem ismerjük.

A szablya készítési ideje és helye képezi a tudományos vita tárgyát elsősorban. Igen nehéz kérdés a származási hely meghatározása.

1957-ben az Észak-Oszét (akkor még Autonóm) Köztársaság területén, vagyis az Észak-Kaukázusban *Zmejszkaja Sztanyica* (és nem Sztancija, ahogy néhányan idézik, mert a név „Kígyós” Kozákszállást és nem állomást jelent) 14. sz. katakombájából, korban valamivel fiatalabb, de mégis közeli analógiája került napvilágra *V. A. Kuznyecov* ásatása révén.¹³ Ez a szablya mégsem feltétlenül bizonyíthatja azt, hogy észak-kaukázusi fegyverkovácsok alkotása a bécsi vagy akár a *Zmejszkaja Sztanyica*-i fegyver, csupán arról van szó, hogy egy igen magas rangú alán vezető kezében is volt egy kevésbé díszes szerelésű, bár más stílusú és kidolgozású szablya. Az vereteivel inkább bizáncias, Fekete-tenger melléki műhelyre utal, melyek aranyozott ezüstlemezekből készültek, és szemben a béccsel, nem volt, nem lehetett használatban, csupán szimbolikus jellegű díszfegyver volt. Ezt is volt alkalmam eredetiben tanulmányozni Moszkvában. (Súlya 140 dkg.)

Ugyanabban az évben kezdték meg az Adigé Autonóm Területen, a Farsz folyó mellett P. Ditlet vezetésével a Koloszovka 1. néven ismert lelőhelyen egy nagyobb halomsíros temető feltárását. Az egyik urnás sír mellékleteként, eltört pengéjű, aranyozott bronzveretekkel ellátott szablya került elő, amelyet az ásató a IX. századra keltezett. Később még három szablya került elő. Az összes leletek idegennek tűnnek környezetükben. A szablyák korábbiak lévén mint a bécsi, csak távoli analógiaként szolgálhatnak hozzá¹⁴

Utóbb a Csecsen-Ingus Autonóm Köztársaság területén, a *Martan-csu* folyó partján 1974-ben végzett feltárások, melyeket V. Vinogradov vezetett (az egykori Magat alán város közelében), olyan jellegű szablyát és egyéb vereteket hoztak napvilágra az ottani kurgánok-

„Itaque instantibus iam Kalendis Augusti rex Mogontiam properabat, cupiens, ipse in discussione tanti negotii cum archiepiscopo cognitor assidere. Inter eundum Herveldiam venit. Inde digressus die postera, in villam quae dicitur Utenhusen prandendi gratia divertit. Cumque refecti iam ferventissimo accelerandi itineris studio certatim omnes caballos repeterent, accidit, ut Liupoldus quidam de Merseburg, regi carissimus, cuius opera et consiliis familiarissime uti solitus erat, caballo forte laberetur et proprio mucrone transfossus ilico expiraret”(…) „Notatum autem est, hunc, ipsum ducis Ottonis fuisset, gladium occisum interpretabantur, eo quod ad illum persequendum et de palacio eiciendum is potissimum regem instigasse diceretur. Legitur autem de hoc gladio in Gestis Getarum, qui et Gothi dicuntur, quod Martis quondam fuerit, quem bellandi presidem et militarium armorum primum repertorem gentiles mentiebantur, eumque post multa tempora pastor quidam in terra leviter absconsum deprehendit ex sanguine bovis, cuius pedem dum in gramine pasceretur, vulneraverat, isque eum Attilae regi detulerit, divinatumque illi fuerit omnium tunc temporis aruspicum responsis, quod gladius idem ad interitum orbis terrarum atque ad perniciem multarum gentium fatalis esset. Quod verum fuisse oraculum multarum nobilissimarum in Galliis civitatum hodieque testantur excidia, in tantum ut gladius ipse vindex irae Dei sive flagellum Dei a barbaris quoque diceretur. Haec, quoniam gladii huius mentio inciderat, per excessum sint dicta.”

13. Кузнецов В. А.: Змейский катакомбный могильник (по раскопкам 1957 г.). МАДИСО I. Орджоникидзе, 1961. 110–133.

14. Дитлер П. А.: Могильники в районе поселка Колосовка на реке Фарс. Тр. Адыгялиэ т. II. Майкоп 1961. 127–187.

ból, melyek 10. század végi alkotások, és távoli rokonságban vannak bizonyos magyar honfoglalás kori leletekkel.¹⁵ Mind a kolosovkai, mind pedig a Martan-csui szablyák pengéi más jellegűek, mint a bécsié. Ezekről és az ismert honfoglalás kori szablyákétól eltér a bécsin az, hogy a fokél a penge szinte egyharmadának hosszában végighúzódik, hosszabban, mint a többiek esetében. (1–2. kép) Ez a penge viszonylagos fiatalására utal, más szóval arra, hogy nem készülhetett a 10. sz. első felében, mert a meghosszabbodó fokél a későbbi szablyákra jellemző.

A bécsi szablya helytelenül vércsatornának nevezett hosszanti, völgyelt felületére felszerelt lemezen bevéssett szörnyalakokat látunk.¹⁶ Már korábban is utaltak arra, hogy ezeknek a fantasztikus állatoknak az analógiái megtalálhatók a bezdédi tarsolylemezen, az ott ábrázolt egyenlő szárú kereszt két oldalán. Nagyon fontos az is, hogy mind a bécsi szablya eme szalagjának a hátterén, mind pedig a bezdédi tarsolylemezek kör alakú poncokból kialakított háttér szerepel. A bezdédi tarsoly formája – nyomottabb, mint a többiek – szintén arra utal, hogy valamivel későbbi lehet esetleg, mint az ismert magyarországi tarsolylemezek. A bezdédi tarsoly rögzítőszíjacskájának egyik megmaradt darabkáján niellos csillagábrázolás van. Ennek a veretnek az öntőmintáját Volgai Bolgárországban találták meg.¹⁷ Már Fettich Nándor aláhúzta ennek a két unikális tárgynak a szoros rokonságát, azaz a bécsi szablyáét és a bezdédi tarsolylemézét.¹⁸ Mind a bezdédi tarsolylemez, mind pedig a bécsi szablya díszes pengelemeze vörösrézből készült, és aranyozva van. Ez utóbbinak elég közeli párhuzama is már elég régóta ismert a szakirodalomban, Kirpicsnyikov is hivatkozott rá. Ez pedig az ún. Hojnovszkij szablya, melyet Kijevben, vagy pedig annak környékén találtak.¹⁹ Pengéjének hosszanti ékítménye vésett ezüstlemez, növényi ornamentikával. Jelenleg Moszkvában, az Állami Történeti Múzeumban őrzik, és néhány éve még annak egyik kiállításán volt látható. Hosszas tárgyalások és utánjárás nyomán sikerült a vitrinből kivetetnem, róla fényképfelvételt készíttetnem, melynek nyomán idehaza annak kiterített rajza is elkészült.²⁰ (3. kép) Sajnos ennek a szablyának a szerelése, azaz a keresztvas és markolatának egyes részei is, valamint a tokja, elkallódtak. Fontos momentum az, hogy ez a „kijevi” szablya valószínűleg sírba helyezésekor össze lett hajtva. Hasonló jelenség (nem tekintve az időben jóval korábbi, kelta analógiákat) korszakunkból, azaz a 9–10. századból a varég-orosz temetkezések köréből ismeretes. Ahhoz azonban, hogy az acélos pengéket össze lehessen hajtani, azokat feltétlenül ki kellett lágyítani, különben elpattantak volna. Így nem fogadható el érvként az, hogy ez a szablya okozta volna a vele megajándékozott tulajdonos halálát, aki lováról leesve, belezuhant fegyverébe, másrészt hogy ennek a nyomait viselné magán a bécsi szablya. Az

15. V. B. Vinogradov: Altungarische Parallelen zu einigen Gräbern des alanischen Gräberfeldes bei Martan-ču. ААН XXXV. 1983. 211–220.

16. Bálint Cs.: Der landnahmezeitliche Grabfund von Pestlőrinc. ААН 32. 1980. azt mondja, hogy csak ősmagyar szablyák jellegzetessége az ilyen vésett díszű betétszalag.

17. Sz. Sz. Sirinszkij szíves szóbeli közlése 1970-ben Moszkvában, a Régészeti Intézetben.

18. Fettich N. i. m. 1931: A tarsolylemez a 9. századra keltezte.

19. Корзухина Г. Ф.: Из истории древнерусского оружия XI в. СА XIII. 1950. 78–82; Киричников А. Н.: Древнерусское оружие I. М.–Л. 1966. Археология СССР Свод АИ Е–36. német nyelvű változata: Russische Waffen des 9.–15 Jhd. Waffen u. Kostümkunde 1986. H. 1–2.

20. Erdélyi Balázs munkája, melyet itt is hálásan köszönök. Elhelyezve a MTA RI Adattárába.

acélpenge ugyanis kilágyítás nélkül elpattan. Kétségtelenül kilágyítás történt a bécsi szablyával is. Különös, hogy az a néhány kutató, maga Fettich Nándor sem, aki tényleg kézbe vette, erre eddig egyáltalán nem figyelt fel, talán többet foglalkozott a tokkal és a markolattal. A penge közepe táján, kissé közelebb a markolathoz, jól látható az a rész, ahol a pengét később kiegyengették, újraköszörülték, ennek következtében az néhány tizedmilliméterrel keskenyebb lett az eredeténél. Ha a foka felől nézzük meg a pengét, akkor jól látjuk azt, hogy az alig kivehetően ugyan, de „hullámot vet”, vagyis a kiegyengetés nem sikerült, nem is sikerülhetett egészen tökéletesre. Az összehajlítás során az aranyozott vörösrézlemez a penge közepén, az egyik oldalon elpattant, a másikon pedig csupán felvált, majd visszaegyengették, de egészen pontosan nem feküdt vissza eredeti helyére.²¹ Mindebből az az első következtetés vonható le, hogy a bécsi szablya tényleg lehetett sirban, például kőszarkofágban.

A keltezés kérdésében nincs teljes egyetértés, de a bécsi szablya legfeljebb nyolcvan-száz évvel azelőtt készülhetett, mint amikor azt Salamon király édesanyja, Anasztázia elajándékozta. Ismétlem, az elajándékozás tényét magát, amit Nagy Géza vetett fel, nincs szándékunkban megengatni. Ugyanekkor nem akarjuk védeni Kirpicsnyikov álláspontját sem, aki a szablyát orosz-magyar készítménynek tartja.²² Nem érthetünk vele egyet abban sem, hogy a szablyák fejlődése során, amikor a markolatot a penge irányába megdöntötték, az városi mesterek újítása lenne. Valószínűbb az, hogy steppei nomádok kezén vált tökéletesebbé így ez a fegyver, a lovas közelharc legfontosabb fegyvere (Vö. Kovács I.: Hogyan használta a honfoglaló magyar a szablyát? Közlemények az Erdélyi Nemzeti Múzeum Erem- és Régiségtárából. Kolozsvár, 1941. 129–131.)

Nézzünk most körül Kijevben és a közeli Csernyigovban. 1975-ben Kijev Alsóvárosában, a Podolban, egy ház maradványai között négy darab, kőből faragott öntőmintát találtak, az egyikken arab betűs „turki” név olvasható, ami *kazár* népnévként értelmezhető.²³ Egyébként a városnak ezen a részén egy *Kozare* nevű rész is volt egykor. Az öntőminták a 10. századra keltezhetők, velük övvereteket sokszorosítottak, mintakincsük a magyarországi, 10. századi egyes övveretek ornamentikájának gazdagabb, dúsabb, továbbfejlődött változatait mutatja. Az újabb orosz történelmi kutatás különben nem fogadja el azt, hogy a Biborbanszületett Konstantinosznál említett *Szambatasz* városnév magára Kijevre vonatkozna, és hogy ott a

21. Fettich N. a sérüléseket csupán nagy ütés következményének tartotta: V. Budinsky – Krička – Fettich N.: Das altungarische Fürstengrab von Zemplín. Bratislava, 1973. 133–140. Egyébként Tóth Zoltán hipotézisét a korabeli kritika, amint már azt fentebb is jeleztük, elutasítóan fogadta, így K. Blauensteiner a Praehistorische Zeitschrift XXIII. 1932. 3–4. 370–372. oldalain, fegyvertörténelmi és stíluslemzési oldalról, történelmi kritikát pedig G. Ladner gyakorolt róla a Mitteilungen der Österreichischen Institut für Gesichtsforschungban, Bd. XLIV. 1932. – Ami a keltezés kérdését illeti, később is, pl. P. Paulsen fegyvertörténész 950 után készült olyan szablyának vélte, amely Kijevben készült valamilyen fejedelmi személy számára: Die Schwertortbänder der Wikingerzeit. Stuttgart 1953. 9.
22. А. Н. Кирпичников – А. Ф. Медведев: Вооружение. 1985. 308., А. Н. Кирпичников: Вооружение Руси IV–XIII вв. In: Ex oriente lux. Mélanges. Vol. 1. Bruxelles, 1991. 174. és 10. kép.
23. Гупало К. Н. – Ивакин Г. Ю.: О ремесленном производстве на Киевском Подоле. СА 1980. 2. 203–219. A „turki” olvasat Czeglédy Károly szíves szóbeli véleménye, szemben az ukrán kutatók „turk” olvasatával, B. I. Marsak nyomán.

városban egy ideig kazár helytartó uralkodott volna, hanem úgy vélik, hogy a Szambatasz név egy, Kijev közvetlen közelében felépült kazár erődre vonatkozott. Kazár mesterek azonban dolgoztak Kijevben. Így úgy látszik, hogy megállja a helyét Fettich Nándornak az a feltételezése, hogy a bécsi szablya Kijevben készült, jóllehet ez száz százalékgig nem igazolható. Ismeretes, hogy a Kazár Kaganátust Szvjatoszláv kijevi fejedelem seregei két hadjáratban győzték le, melyek közül az egyiket ő maga személyesen vezette. 965-ben, illetve röviddel azután a Kaganátus állami, politikai létezése teljesen megszűnt, magát a fővárost, Itilt is elpusztították végül a korezmiek seregei. A kazár városokban dolgozó mesterek tevékenységüket befejezték, de elmenekülve másutt dolgozhattak még tovább. Van olyan elképzelés is, hogy a bécsi szablya Magyarországra menekült kazár mesterek alkotása lenne. A Csernyigov-i fejedelem és bizonyos ottani vezetők kísérete tagjainak egyes sírjaiban olyan lószerszámvereteket és egyéb díszes ötvöstárgyakat találtak (pl. a Sesztovici-i temetőben), amelyek több hasonló magyarországi verettel mutatnak rokonságot. Velük elsősorban R. Orlov kijevi régész foglalkozik újabban.²⁴

Nálunk *Mesterházy* Károly tett komoly lépést az azokkal való összehasonlítás terén.²⁵ Világos számunkra, hogy a posztszasszanidaként elkönyvelt, szogdiánai művészeti hagyományokat még éltető, továbbvivő ötvösművészet élt, létezett még a Kazár Kaganátus bukása után is, egészen a II. sz. elejéig legalább. Hatása, variálódása a Kijevi Oroszország vagy a Kaukázus alán művészetében még további alapos vizsgálódások tárgya kell hogy legyen. Amint már Tóth Zoltán könyvének egyik korai bírálója, a bécsi Fr. Hančar utalt rá²⁶, a szablya inkább a Kaganátusban készülhetett valahol, mint Magyarországon. Újabban Karoson kerültek elő kazár típusú szablyák.²⁷

A magunk részéről felvetjük azt a gondolatot is, ami igen logikusnak látszik számunkra, hogy Anasztázia hercegnő még a saját hozományában hozhatta magával ezt a fegyvert, a bécsi szablyát. Így könnyebben és jogosabban ajándékozhatta azt el, mintha úgy vélnénk, hogy a magyar királyi jelvények egyikét adta volna oda a német lovagnak, ami különben nem lehetett nemhogy Álmos, de még Árpád fejedelem fegyvere sem, mert jóval Árpád halála után készült. Van példa egyébként arra, hogy Bölcs Jaroszláv kijevi fejedelem másik leánya, Anna, amikor férjhez ment, értékes szláv evangéliumot vitt magával a hozományában, ami végül I. Henrik francia király utódainak a feleségeinél fontos szerepet játszott.²⁸ Nehezen lehet azt elképzelni viszont, hogy egy alig száz vagy csak nyolcvan évvel az elajándékozás momentuma előtt készült fegyvert nálunk Attila legendás személyével hoztak kapcsolatba, de elképzelhető ugyanakkor az is, hogy a keletről származó, valahol a Kazár Kaganátusban készült pompázatos fegyverhez az ottani eredete révén csapódott hozzá ez a

24. Орлов П. С.: Среднеднепровская традиция художественной металлообработки в X–XI вв. I : Культура и искусство средневекового города. М. 1984. 32–52.

25. Mesterházy K.: A Felső-Tisza vidéki ötvösműhely és a honfoglalás kori emlékek időrendje. *Agria XXV–XXVI*. Eger, 1989–90. 235–272.

26. F. Hančar: Der Inhalt eines kobaner Katakombengrabes in Wiener Völkerkundemuseum. *Mitt. d. Anthr. Ges. in Wien*. LXIII. 1933. 44.

27. Révész László ásatásaiból. A szablyamarkolatokon lévő ujjtámaszokat tartják kazár jellegzeteseknek.

28. Kirpicznyikov: i. m. 1965. 257. nyomán.

legendás elképzelés.²⁹ A tarsolylemezek művészete a maga egészében nálunk már a 11. sz. derekán valójában nem élt, az ízlés jó száz esztendő alatt igen nagyot változott, de bizonyos reminiscenciák még léteztek, tehát felismerhették – sejtették keleti, kazár kori gyökereit.

Mint említettük, Kirpicsnyikovnak és másoknak is gondot okozott a szablya ornamentikájának kétfélesége. Nincs kizárva az, hogy a kettéhajlított, sírból kiemelt (?) vagy így őrzött szablyát a kiegyengetéskor szerelték fel újra, akkor készíthettek számára új tokot, és ebből származik az időbeli – stílusbeli különbség a két rész között. Ezt azonban újabb, komoly technológiai vizsgálatok dönthetik majd csak el a számunkra.³⁰

A szablyán tett újabb technikai jellegű megfigyeléseimet az alábbiakban foglalom össze.

1. A *pengén* a következő fontos részletek láthatók: a fokél (Rückschliff) a honfoglaló szablyáktól eltérően, azokénál sokkal hosszabb, a penge hosszának több mint az egyharmadát elfoglalja, azaz a szablya ezen a hosszú részen tulajdonképpen kétélű; maga a penge közvetlenül a fokél felett igen enyhén ívelten meg van hajolva, ugyanitt a szélessége kb. 1–1,5 mm-rel keskenyebb, ezen a részen igen apró, korrodálásból eredő mélyedések is láthatók, emellett ugyanitt, hosszában, hajszálnyi, rövid felületi repedés is kivehető; a helytelenül vércsatornának nevezett, szilárdságot, rugalmasságot fokozó sekély vajatba aranyozott vörösrézlemez helyeztek el, amely a jobb oldalon, a fokél kezdete után kb. 2 mm-re kissé megemelkedik, azaz nem fekszik bele tökéletesen a vajatba, sőt enyhe hullámot vet; ezt a lemezt fent, a markolat alatt az egyik oldalon aranyozott szegecsfej rögzíti, a másikon ezt a szegecsset kis aranylemez takarja el; a markolat alatt, a jobb oldalon ábrázolt (vésett) egymással szembenező két szörnnyállat nyelve összeakaszódik, a bal oldalon viszont tulajdonképpen három állatot ábrázoltak, ugyanis a markolathoz a legközelebb eső állat egy másikat már majdnem teljesen „lenyelt”; a bal oldali aranyozott vörösrézlemez ketté van törve, 13 mm-rel magasabban, mint a túlsó lemez említett hajlata.

2. A *keresztvas* jobb oldali burkolata két aranylemezből áll, melyek középen három szegeccsel vannak rögzítve; a bal oldali aranylemez viszont egy darabból készült; a keresztvas és a tok tartófüleinek fonatos díszei azonos vonalvezetésűek, tehát egykorúak; három vas-szegecs a keresztvas felső pereménél, bal oldalt átüti az aranylemezt; jobb oldalt viszont, a toldásnál, két kisebb és egy nagyobb *arany* szegecs, mely utóbbinak a színe a másikéitől eltérő, szerepel; még egy *vas* szegecsset a keresztvasat burkoló aranylemez középső csúcánál is találunk.

3. A *tok* említett tartófüleinek hátsó lemezei viszont későbbinek tűnnek, két-két felerősítő szegecsük vörösebb színű aranyból készült; a tok két függesztőfülének a motívumkincse ugyan nagyjából egyforma vonalvezetésű, de külön-külön mégis egyéni megoldású; az alsó tartófül peremét eredetileg is sima aranylemezzel fedték le, nem pedig későbbi javítás eredménye ez, a felsőé mintegy „kétélű”, a két „él” között, mélyebben, fenyőtűs vésés halad rajta végig; a háttérponcolás gondos, az alsó fülön is, de mégis van olyan hely a fonathajlatokban, amit nem töltöttek ki poncokkal, vagy ellenkezőleg, két ponckör éppen hogy elfér egymás

29. Vö. Györffy Gy.: i.m. 1948. 128–129.

30. Kovács L.: A bécsi szablya. A magyar föld és nép korai történetének enciklopédiája Próbafüzetében, Budapest, 1987. 7–9. fejtette ki nézetét a szablyára vonatkozólag, ami eltér Kirpicsnyikovétól, és nem egyezik meg a mi feltételezésünkkel sem.

mellett; van olyan eset is, hogy egy-egy ponckör a visszaütött-véssett vonalra kerül; ugyan-ezen a fülön (a felsőn nem) véső élsorozat nyoma vehető ki kétszeres nagyításban az alsó, külső, S alakú indahajlatban, annak középvonalán; ugyanilyen nyomok a belső, alsó fonathajlatokon is kivehetők, sőt ugyanott a túloldalon, az áthajló lemezrészén is, a végső indakunkorodó végén; a tokon lévő csuklós gyűrű egykorú a markolaton lévő három gyűrűvel, mivel peremén ugyanaz a sodrott drót található; a tok füleit és a keresztvasat burkoló aranylemezek fonatai azonos vonalúak, tehát egykorúak.

4. A *koptató* legfelső, csúcsos palmettája legvégén a visszalapálás igen apró ütésnyomai láthatók, máshol sehol sincs ilyen jellegű nyom; úgy látszik, hogy a koptatót egyetlen aranylemezről kalapálták ki, mesteri munka, csupán a felső peremén van egy kissé berepedve, ott két egymás melletti aranyszegecs erősíti; a végén is ugyanaz az indafonat van, mint a markolatgombon.

Ezután még a legutolsó módosításról teszünk megjegyzéseket.

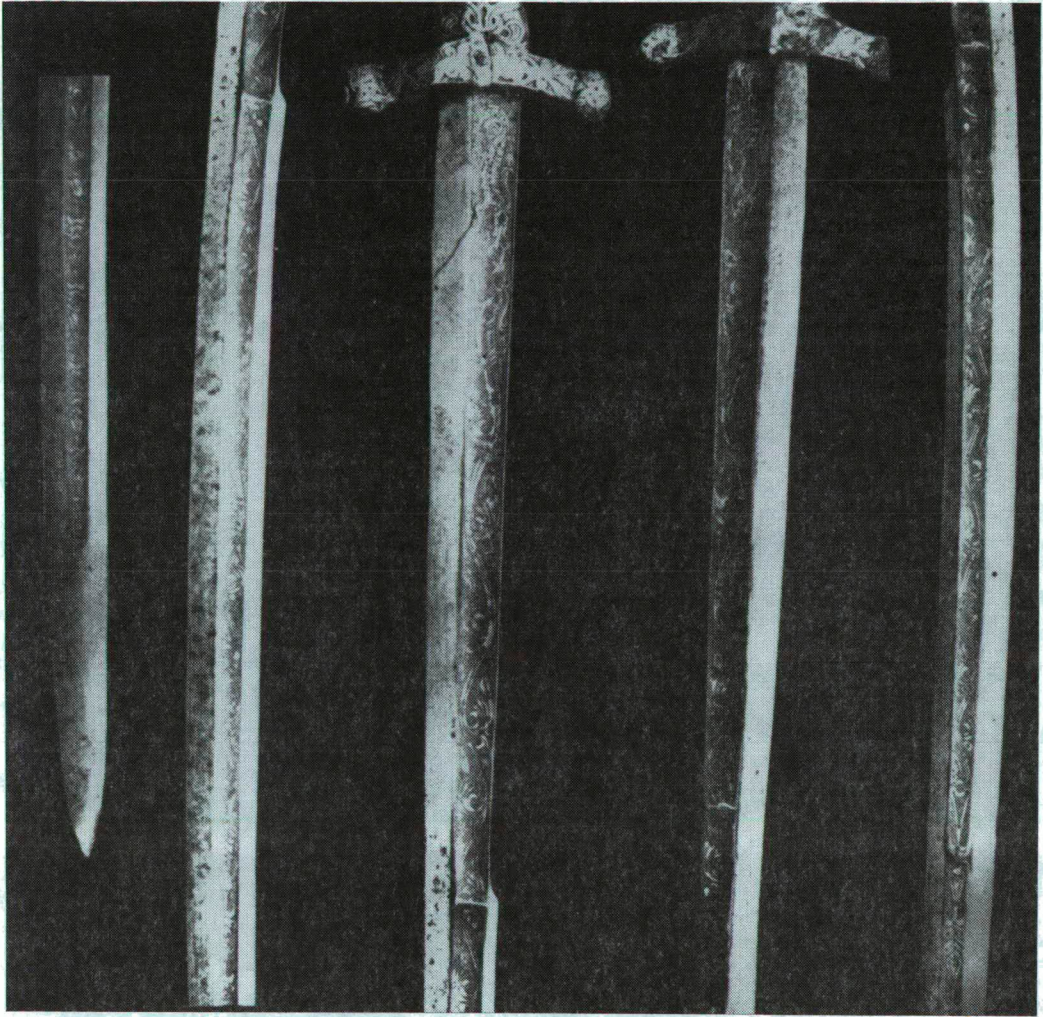
5. A markolatra felszerelt három gyűrű – kettő közülük ékköves – utólagos felszerelések a markolat gerincén végighúzódo fonatos díszű aranylemez elvágta, és eltávolították, kivéve a középső gyűrű csuklója alatti részen; a sodrott drótból készült peremdíszítésük alapján mindhárom aranyozott ezüstlemezről készült, egykorú, vsz. 14–15. századi; a legalsó gyűrű pereménél, az alatt durva vasszeg kiálló lapos feje látható; a három gyűrű felerősítésekor a csak a markolaton alkalmazott halbőr burkolatot is átvágták; alatta kivehető a markolat fája (melyet eddig még nem vizsgáltak meg); a markolatgomb aranylemezét arany szegecs rögzíti, annak alsó szélén, azaz a legbelső gyűrű szélénél, az indadísz bevézésekor helyet hagytak a részére; a markolat aranylemezes gerincén, kívül egy vasszeg látható, és volt ott még eredetileg, közvetlenül mellette három kisebb (arany?) szegecs is, de csak azok lyuka látható; a nagy aranyszegecs mellett mélyedés van: ott nagy ütés érte valamikor a markolatot (harcban?); a markolat aranylemezének a hátterén alkalmazott körponcolás kisebb átmérőjű szerszámtól ered, mint a többi lemezek hátterén.

The so-called Charlemagne's sword

(summary)

The origin of the ornamental sabre at 'Schatzkammer' in Vienna is disputed. In opposition to Z. Tóth's hypothesis and supporting some Russian researcher's opinion in some degree the reader considers an eastern origin (from the Khazar Khaganat) as acceptable and he presumes different way of coming to Hungary.

He considers possible that the sabre may have been in a grave. The reader will share his latest observations regarding bending and straightening of the blade and his earlier critical remarks on Z. Tóth's book (Attila's Schwert, 1930).

a

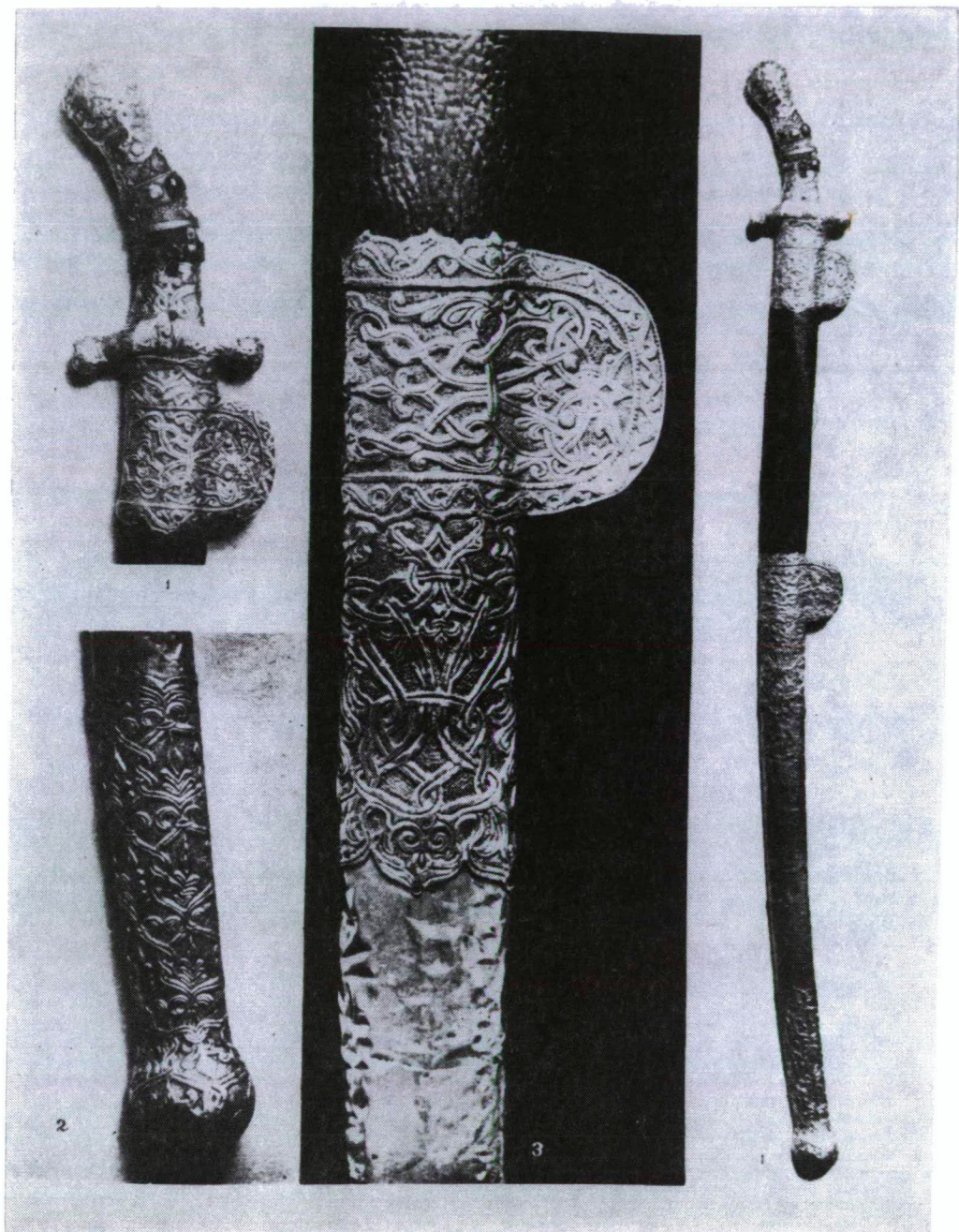
b

c

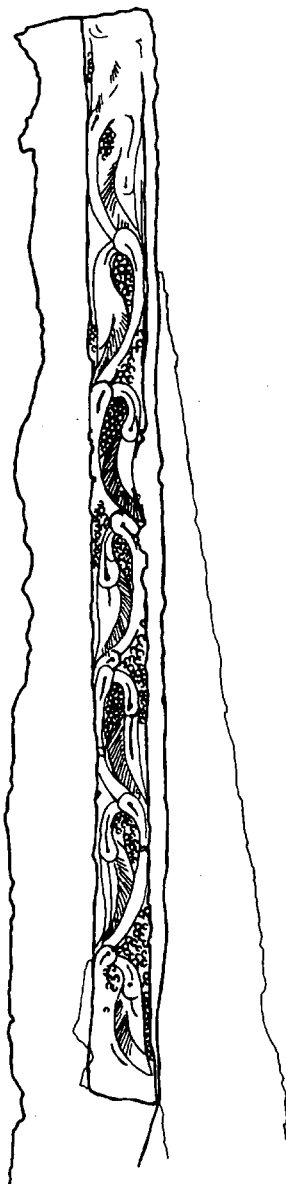
d

e

1. kép

2. kép

3. kép